

ЧИКАШКА ШКОЛА СОЦИЈАЛНЕ ЕКОЛОГИЈЕ

Љиљана Лазаревић^{1*}

* Универзитет у Београду – Географски факултет

Извод: Узајамно деловање природе и друштва резултирало је социјално еколошким проблемима, а разлог њиховог настанка тиче се одсуства како еколошке свести, тако и еколошке савести. Усложњавање социјалних и еколошких проблема у друштву XIX и XX века неминовно је довело до друштвене и научне потребе да се ови комплексни односи између друштва и природе истраже у оквиру једне нове научне дисциплине – социјалне екологије. Чикашка школа је важна за почетак сваке теоријско научне дискусије о настанку и развоју социјалне екологије. Она је покренута као ослонац револуционарних идеја и интелектуалаца тога доба. Социјална екологија чикашке школе развила се из социологије града. Међу „ауторима” школе је било више сагласности о циљевима, а мање о томе како их постићи.

Кључне речи: социјална екологија, чикашка школа, екологија

Abstract: Interaction of nature and society has resulted in social environmental problems, and the reason for their occurrence is related to the absence of both environmental awareness and environmental consciousness. Complexity of social and environmental problems in the society of and XIX and XX centuries inevitably has led to the social and scientific need for these complex relationships between society and nature explore in one new science - social ecology. The Chicago School is important for the start of every scientific theoretical discussions about the creation and development of social ecology. It was launched as the backbone of revolutionary ideas and intellectuals of that period. Social ecology of the Chicago school has evolved from the „sociology of city“ - urban sociology. Among the "authors" of the school were more agreement about the objectives rather than about how to achieve them.

Key words: social ecology, Chicago school, ecology

Увод

О Чикашкој школи се може говорити у различитим областима, као на пример: архитектура, економија, књижевна критика, математичка анализа, социологија, криминологија (право), медицина. Чикашка школа (која се понекад назива Еколошка школа) подразумева интелектуалну заједницу

---

¹ Контакт адреса: mirko@gef.bg.ac.rs

коју су чинили предавачи и истраживачи са Катедре за социологију Универзитета у Чикагу од краја XIX века. Оснивачем се сматра Албион Смол, а највећа достигнућа су остварена у периоду тзв. друге генерације која је деловала током двадесетих и тридесетих година XX века. Водећи истраживачи Чикашке школе су Роберт Езра Парк, Ернест Вотсон Барцес, Луис Вирт и други. Чикашка школа се специјализовала за Социологију града и истраживање у градском окружењу, које је комбиновало теорију и етнографски теренски рад. Управо се из тих истраживања развила прво хумана, а затим и социјална екологија.

Следбеници чикашке школе су социјалну екологију разматрали као специјалну социолошку теорију, „екологију друштвених заједница“ своје врсте. Према Парк Р. Е. и Барцес Е., социјална екологија је наука о развоју и функционисању друштвених заједница, друштвених структура и института у условима деловања на њихову активност еколошких фактора антрополошког карактера који доводе до социјално-еколошке напетости и сукоба, а такође о механизмима њиховог смањења или решавања; о законитостима друштвених деловања и масовног понашања у условима социјално-еколошке напетости или сукоба у позадини испољавања еколошке кризе (Park, R. E.; Burgess, E. W. S., 1921).

Постанак и почети развоја социјалне екологије

Екологија је постала интердисциплина област истраживања управо због сложености предмета и неопходности разноврсних научних или дисциплинарних приступа. Тако је још с почетка XX века инициран и приступ еколошкој проблематици из визуре друштвених, односно хуманитарних наука. Филозофска, социолошка, економска и политиколошка разматрања еколошких проблема бивала су све присутнија и развијенија да би у другој половини XX века кулминирала формирањем читавог низа „посебних“ екологија за које је карактеристично схватање еколошког проблема као проблема човека и друштва - његовог односа према свету и природи. За већину оваквих приступа еколошкој проблематици карактеристично је сагледавање и наглашавање значаја које човек и људско друштво имају за животну средину. Љешевић М., наглашава да је најприхватљивије схватање животне средине оно које под њом „*подразумева социјалне, природне и вештачки створене, физичке, хемијске и биолошке факторе живљења*“ (Љешевић М., 2005). Према Грчић М. „*каузалне везе између процеса у живој и неживој природи и у људском друштву, у њиховом географском изразу и историјском континуитету ... чине незамењиву и неопходну основицу човековог живљења и деловања*“ (Грчић М., 2008). У фокусу интересовања је анализа утицаја развоја људског друштва на свет посмат-

ран као екосистем² или сложена целина бројних посебних екосистема. Хуманистички дисциплинарни приступ у одређеној мери био је израз и посебног интересовања за људску заједницу схваћену као екосистем, значи за изучавање човека у склопу читавог низа односа које има са другим бићима и физичком околином у којој је настао, живи и развија се. У почетку је то интересовање било претежно биологистичко: човек, људска врста се посматрала као биолошки феномен и, отуда на том нивоу, у оквиру биолошког приступа, посматран је његов положај и развој у оквиру одређеног екосистема. Филозофско, социолошко, политиколошко бављење еколошком проблематиком померило је нагласак са човека као биолошке чињенице на човека као посебно, људско, друштвено биће и друштво као специфичну заједницу посебне врсте која има специфичан однос и специфичан утицај на екосистем у коме постоји. Из овакве промене типа дисциплинарног приступа еколошкој проблематици проистекла је и промена у одређивању предмета интересовања. Током друге половине двадесетог века све је присутније укључивање човека и људског друштва као значајног елемента животне средине, не само у смислу утицаја који има на средину у којој постоји, него и са становишта еколошког разматрања квалитета живота и развоја човека као јединке и друштвене заједнице чији је суштински део. Од конференције у Стокхолму, 1972. године, преко конференције у Риу, 1992. године и читавог низа институционалних расправа о стању животне средине све више се еколошка проблематика разматрала кроз еколошке индикаторе квалитета живота и развоја људске заједнице. Социјална екологија се, као наука о односу човека и његове животне средине, развија током двадесетих и тридесетих година XX века, а своје посебно место добија тек шездесетих година XX века. Постанак и развој социјалне екологије, као интердисциплинарне науке, представља спону између социолошке и еколошке проблематике, што подразумева разумевање значаја и вредновања човекове позиције у екосистему, као и међусобне утицаје на релацији између човека и његовог екосистема. Предмет проучавања социологије су најоштрије законитости о друштву. Пошто друштво представља целокупност односа људи наспрам природе и њихову међусобну условљеност, социологија је пронашла савремени теоријски прилаз том односу (човека и природе). Све више се открива значај систематске анализе многобројних схватања ове тематике.

---

² Појам „екосистем“, употребио је британски еколог Тенсли 1935. године (Tansley, A.G. (1935).: *The Use and Abuse of Vegetational Concepts and Terms*. Ecology, No 16. London), док се раније уместо тог појма употребљавао појам „биоценоза“ или „животна заједница“.

Решавање проблема у систему човек - животна средина кроз различите теоријске приступе и разноврсне научне дисциплине, као и кроз њихово међусобно преплитање временом поменута проблематика свеобухватно се разграничавала. Наравно, ово је разумљиво јер је реч о последицама друштвеног, привредног и научног развоја модерног друштва.

Социјална екологија се конституисала као природна и хуманистичка наука. Као природна она није смела искључити човека, а као хуманистичка наука није смела бити одвојена од природе. У центар истраживачког захвата стављају се специфични односи који се развијају између човека и његове околине (психолошки, социолошки, друштвени...). На термилошко уобличавање и појашњење прво хумане, затим социјалне екологије указали су многи аутори чикашке школе: Роберт Езра Парк, Ернест Вотсон Бардес, Луис Вирт и други. Развој ове мостовске науке постаје интензиван након светског конгреса социолога у Евијану 1966. године. Након кога ће уследити конгрес у Варни 1970. године, који је допринео формирању истраживачког комитета светског удружења социолога за социјалну екологију. Тиме је признато постојање социјалне екологије као науке.

Значај социјалне екологије као друштвене научне дисциплине за проучавање животне средине

Особеност социјалне екологије у приступу изучавања животне средине изражена је у процени квалитета људског индивидуалног и друштвеног развоја са еколошког становишта по њему својственим мерилима. Ова хуманитарна усмереност ка проблемима животне средине различито се схвата и изражава на различитим нивоима, из призме различитих друштвено-хуманистичких дисциплина.

Однос човека према свету/природи основ је и претпоставка за разумевање проблема животне средине. Политичка екологија сматра да је друштвено-политички оквир основни и да омогућава најадекватније тумачење порекла проблема животне средине, последица које су настале и могућег начина решавања испољених криза (Smerčnik T. 2002). Код нас је Ј. Цвијић први скренуо пажњу друштвених наука на значај фактора животне средине у комплексу друштвено историјских збивања (Милинчић М. 1995). У књизи „Балканско Полуострво и јужнословенске земље“ Цвијић истиче „да су човек и људске групе изложене најразноврснијим утицајима ... Најсталнији је и непрекидно делује на људе и људске групе утицај географске средине“.

О значају социјалне екологије у решавању друштвено-еколошке проблематике говоре текстови Ивана Цифрића (из књиге *Социјална екологија*, 1989.) где даје синтетички, историјски преглед схватања социјалне еко-

ЧИКАШКА ШКОЛА СОЦИЈАЛНЕ ЕКОЛОГИЈЕ

логије као дисциплине. Док је уобичајено, стандардно дисциплинарно схватање социјалне екологије, али са анархистичко марксистичких позиција, дато у тексту Мареја Букчина „*Шта је социјална екологија*“. Делови из књига Дејвида Голдבלата „*Друштвена теорија и животна средина*“ и Лука Мартела „*Екологија и друштво*, указују на значај социолошког приступа проблематици животне средине и за саму екологију, али и за развој социологије. Текст Џона Ханигана „*Инваерментална социологија*“, указује на основна обележја и развој социолошке оријентације у изучавању животне средине (Hannigan J., 1995). Под називом „инваерментална социологија“ ова оријентација је веома присутна и у савременим студијама животне средине и савременој социологији. Социолошко схватање социјалне екологије излаже и Елизабет Шоу у тексту „*Одрживи развоји у инваерменталној социологији*“ (Shove E. 1994). Дела познатог норвешког „екофилозофа“ Арне Неса (Naess A., 1973) и делови из текста Алана Дренгсона „*Екофилозофија, екозофија и покрет дубинске екологије*“ (Drengson A., 1999), омогућују нам да стекнемо увид и у филозофски приступ еколошкој проблематици.

Социолошки приступ одликује се нагласком на друштвене односе и потребе њихове анализе да би се разумело порекло проблема животне средине, њихове последице, у овом случају посебно друштвене и начини њихових решавања. При томе је кључно истаћи да социолошки оријентисани теоретичари проблема животне средине сматрају да је недопустиво ограничавање еколошких проучавања на животну средину као природну средину, и то у оквиру природних наука и природно-научног приступа, управо из претходно наведених разлога. Ако су човек и људско друштво суштински конституент природе и начелно гледано конституент готово свих екосистема и посебно глобалног планетарног екосистема, елемент који има посебан утицај, онда је незамисливо заобилажење друштвених наука у бављењу еколошком проблематиком или, тачније, проблематиком животне средине у свим њеним аспектима.

Предмет проучавања социјалне екологије

Сам термин социјална екологија у почетку је схватан као медицински феномен који објашњава утицај средине на човека и обрнуто. Као заинтересоване науке овог проучавања појављују се: техника, социологија, економија, архитектура и право. Предмет проучавања социјалне екологије је тзв. еколошки комплекс: становништво, околина, технологија и организација (слика 1). Стварањем еколошког комплекса створена је могућност анализирања стабилности и промена унутар друштвене структуре. Иако је хумана екологија предходила настанку социјалне екологије реч је о дисциплинама које постоје и развијају се упоредо. Наиме, индустријализација,

урбанизација и технолошка револуција у развијеном делу света убрзо су показале своје тамне стране, што је водило порасту заинтересованости за животну средину те тиме и појави социјалне екологије. Од нове науке се очекивало да унапреди човекове услове живота у природној и друштвеној средини појединачних друштава.

Међутим, недостатак јединственог научног гледишта око дефинисања и одређивања предмета истраживања и места које социјална екологија има у корпусу друштвених наука резултирало је извесним аномалијама у њеном развоју. Прецизније, социјална екологија се спорије развијала, минимизирани су њене реалне могућности на пољу решавања еколошке проблематике, прећуткивана је њена инфериорност од стране опште социологије, смањен интерес за емпиријска истраживања на овом пољу, а треба споменути и постојање веома сиромашног фонда релевантне литературе. И поред свега овог социјална екологија се изборила за свој статус важне дисциплине, која како објашњава Д. Ж. Марковић представља „*посебну социологију која за предмет свог проучавања има специфичне везе између човека и његове средине, истражујући (у концепту опште концептуализације универзума уједињеног са специфичним условима живота) утицај животне средине, као укупност природних и друштвених чинилаца на човека, као и утицај човека на његову животну средину са становишта његовог очувања као оквира човековог живота, као природно-друштвеног бића*“ (Марковић Д., 1991).

Слика 1. Еколошки комплекс као предмет проучавања социјалне екологије

ЧИКАШКА ШКОЛА СОЦИЈАЛНЕ ЕКОЛОГИЈЕ

Прву формалну дефиницију предметности социјалне екологије дао је 1925. године Макензи као „истраживање временских и просторних односа човековог начина живота, како се они стварају селективним, дистрибутивним и адаптивним снагама околине“ (Park R., Burgess E., McKenzie R., 1925). У његовом схватању, као уосталом у чикашкој школи, видљиви су још увек трагови екологије животиња и екологије биљака. Тек од времена Другог светског рата под социјалном екологијом подразумевају се истраживања облика људске заједнице и њеног развоја, како то сматра Халеј (Hawley 1944. и 1950).

Према Вајгману социјална екологија за предмет проучавања има примарне аспекте становања и структуру насеља са антропогеографског становишта (Smerčnik T., 2002). Овде је изостављен утицај човека на природу екосистема, те се може рећи да је непотпуно. Потпунија дефиниција би била да она за предмет има просторно-временске специфичне односе живих бића као услове људског заједничког живота, као и повратан утицај већ постојећих социјалних структура на развитак и преобликовање средине.

У руској филозофској и социолошкој литератури: предмет социјалне екологије је ноосфера (систем социо-природних односа који се формира као резултат свесне делатности људи), која се остварује дејством човека на биосферу, представљајући тако јединство природе и друштва. Према Мемедову социјална екологија има за предмет проучавање еколошког међудејства друштва и природе (Мамедов Н. М., 1996). Соломина сматра да је предмет социјалне екологије проучавање глобалних проблема општег људског развоја (Соломина С.Н., 1982). Социјална екологија за предмет проучавања треба да има вишеструке и вишезначне односе друштво-човек-природа-техника, да открива опште законе међудејства људи и природе, и да доведе у равнотежу те односе. Онда треба да допринесе како практичном решавању проблема тако и истраживању концепта заједнице у којој ће производња бити конципирана према еколошким захтевима. Тиме се социјална екологија ослобађа критике да је субверзивна наука, и постаје превентивна (Ситаров В. А., Пустовойтов В. В., 2000).

Различита научна мишљења о постанку социјалне екологије

Према Грчићу, Цвијић је у делу „Балканско полуострво“ (1918) проучавао начине прилагођавања народа географској средини кроз материјалну и духовну културу. Учења Јована Цвијића су имала велики утицај у стварању западноевропских схватања о односу друштва и геопростора. Цвијић се дистанцирао од географског детерминизма Ф. Рацела и Ж. Бри-на, истичући да су они више обрађали пажњу на врсте и начине запоседања територије него на људе (Грчић М., 2000). Грчић, такође истиче да је

један од оснивача чикашке школе хумане екологије Х. Бароуз „наглашава повезаност између људских заједница и њихове околине, истичући оне аспекте, који се тичу људског коришћења ресурса средине, а повезани су са друштвеним потребама и конкуренцијом. Услед динамике етноекосистема, дешавају се поремећаји (стресови) у систему етнос – средина, услед чега се развија адаптација етноса пределу којег насељава, који га храни“ (Грчић М., 2008). У концепту хумане екологије (из које је произашла социјална екологија) Х. Бароуза наглашена је људска адаптација на утицаје околине, више него обрнута ситуација, у којој је околина одређујући фактор у људском запоседању предела (Грчић М., 2008). Како је средина посматрана имплицитно као скуп инпута у систем људске заједнице, који одређују ресурсе и постављају ограничења, еколошку концепцију Бароуза у почетку нису прихватили географи, већ социолози који су је користили као средство анализе макро обележја друштвене организације, са нагласком на просторне односе у друштву (Грчић М., 2008). На основу таквих ставова изникла је социјална екологија чикашке школе.

Амери сматра да је „екологија“ врло конкретна и врло трезвена наука (Amery С., 1985). Она је настала из једне принудне потребе биолошких наука. Заговарајући „консеквентни материјализам“ сматра да је екологија добра подлога за настанак нове науке која би објашњавала нужности нашег понашања у односу на природу (Amery С., 1985). Амери (Carl Amery) полемише са Енценсбергером (Enzensberger), који уместо социјалне екологије заговара политичку у том смислу што истиче да је политичка екологија као филозофски програм стара преко две хиљаде година и да се не ради о томе какав свет ми „хоћемо“, него о томе какав нам је „дат“ и с којим морамо доћи у склад (Smerčnik Т., 2002).

За Енценсбергера социјална екологија је „хибридна дисциплина“ (Enzensberger М., 1974). Он каже: „Социјална екологија је, пре свега, хибридна дисциплина у којој природно-научне и социјално-научне категорије и методе морају бити заједно примењиване без да би консеквенце, које из тога следе, на било који начин биле теоретски разјашњене“ (Enzensberger М., 1974). Упозорава на негативне последице таквих претенциозних тенденција када каже: „социјална екологија тежи да увек нове дисциплине у извесној мери асимилира и сумира под своје истраживачке циљеве. Ова тенденција утемељује се на изваннаучним, односно, ургентним циљевима“ (Enzensberger М., 1974).

Утемељење социјалне екологије И. Цифрић (Cific I., 1989) приказује у односима техничког, социјалног и природног система. Из њиховог

садејства, али и међусобног односа израњају три приступа: технологизам, антропоцентризам и натурализам³,

Социјална екологија је спона између екологије и многих научних дисциплина. Она указује на димензије еколошке кризе и могуће путеве њеног разрешавања. Осим теоријске улоге у смислу социјалноеколошких циљева човекове производне делатности она не може одбацити практичну друштвену улогу. *„Она се тако може схватати и као пројектовано научно истраживање за решавање конкретних проблема, али и поимање комплексних човекових визија могућих алтернатива будућег историјског развоја“* (Cifić I., 1989).

Постоје велике сличности између социјалне екологије и тзв. глобалне екологије. По неким ауторима (нпр. С. Н. Соломине) глобална екологија проучава узајамно дејство друштва и природе, као и законитости њиховог међуделовања (Соломина С.Н., 1982). За разлику од ње социјална екологија претреса глобалне проблеме људског развоја као што су: заштита животне околине, проблем енергетских ресурса, глад, болести, освајање богатства океана. Глобална и социјална екологија се преклапају у простору третмана - еколошког садејства друштва и биосфере, док се мимоилазе у тачки разматрања садејства друштва са органском природом за коју је заинтересована само глобална екологија (Cifić I., 1989).

Са друге стране, социјална екологија, односно еколошка социологија иде корак напред даље уважавајући односе човека и његове животне средине, друштвене процесе и интеракције у којим се ови односи одвијају, одређујући човека као природно и као друштвено биће. Иако полази са становишта екологије, односно хумане екологије, она изучава однос човека и средине са социолошког становишта.

Према Цифрићу настајање социјалне екологије условљено је двоструким тенденцијама: 1. развојем биолошке екологије; 2. нагомилавањем индустријских објеката и нових технологија у друштвеној средини. Биолошка екологија је ангажовала природне науке док се касније удружују и друштвене захваљујући нарушавању животне и радне средине и човековог рада. Прву дефиницију биолошке екологије дао је Ернест Хекел, додавши да је и човек део животињског света.

---

³ Натурализам полази од тога да је човек једна од животињских врста, додуше са битним разликама, али ипак само „једна од“ која живи и ствара свој свет у ограниченој природи. Он се на основу тога мора подвргавати законима природе уколико не жели да разори целокупни екосистем. Човекова култура и напредак природно су ограничени. Код антропоцентризма јасно се уочава да природа живи у човековом културном свету, а не обрнуто, али човеков свет још увек није довољно култивисан да би био „леп“ нови свет.

Отварањем катедре за хуману екологију на Кембрицу дошло је до преласка са биљне и животињске на хуману екологију, када је Банкс истраживао повезаност болести са климатским условима. Изучавања са биолошког аспекта имају у виду да се човек другачије односи према околини него други организми захваљујући језику и употреби оруђа (Cific I., 1989).

Пикт указује на неодвојивост физичког и социјалног света тако што повезује социјално питање са еколошким и економију са стварањем еколошке кризе (Smerčnik T., 2002). Дојч тврди да човек не осећа потребу само за заштитом околине већ и за заштитом човека, социјалном заштитом. Овде се ради о посредовању социјалне екологије између човека и околине у савременој подели рада (Smerčnik T., 2002).

Хубер разликује три система: модерни систем, људску заједницу и природни систем којима посредују одређени аспекти (Smerčnik T., 2002). Између модерног система и људске заједнице су економски аспекти, а између људске заједнице и природног система хумано-еколошки аспекти. Најсложенији је социјално-еколошки аспект.

Иако Д. Ж. Марковић социјалну екологију сврстава у посебне социолошке науке, она се не може посматрати искључиво као социолошка дисциплина (Marković D. Ž., 1991).

Према Марковић Д., социјална екологија садржи и теоријску заснованост, али и истраживачку делатност. Проблеми које изучава социјална екологија могу бити природно-научни или социјално-научни. А за њен развој су битна три становишта: 1. она се као класична биолошка дисциплина продубљивала у природним наукама; 2. све се више оријентише ка човеку као друштвеној групи, његовим друштвеним аспектима; 3. обухвата глобалне размере услед све већег погоршавања стања човекове животне околине (Marković D. Ž., 1991).

Социјална екологија се као самостална научна дисциплина формирала и стекла научни кредибилитет у другој половини XX века. Ипак, и данас су многи принципи ове науке дискутабилни.

Допринос чикашке школе развоју социјалне екологије

Битан допринос социјалној екологији даје чикашка школа. Х. Бароуз је први пут употребио термин „социјална екологија“ 1922. године и то у смислу односа човека и околине, јер се са новим техничким достигнућима јављају антропогени биотопи. Прву катедру за социјалну екологију отворио је Е. Л. Бенкс у Кембрицу. Бернхард Гласе сагледава социјалну екологију у географији, биологији, психологији и социологији. Мекензи, као један од првих представника чикашке школе, социјалну екологију представља као

ЧИКАШКА ШКОЛА СОЦИЈАЛНЕ ЕКОЛОГИЈЕ

истраживање просторних и временских односа људи на које утичу селективне, дистрибутивне и акомодационе снаге средине.

Према Грчићу радови социолога са Чикашког универзитета након Другог светског рата, пробудили су интересовање за примену еколошког концепта у урбаној и социјалној географији и културној екологији (Грчић М., 2008). Социјална екологија повезује социјалну и еколошку сферу друштва. Изучава детаљне односе и проблеме друштва и животну средину (природу) у њиховој историјској, теоријској и емпиријској комплексности. Указује да је друштвени развој условљен поштовањем еколошких критеријума. Корени социјалне екологије воде од појаве друштва, али развој социјалне екологије, као науке, везује се за Чикашку школу социјалне екологије. Томас, Парк, Берцес, Мек Кензи и Вирд, као њени главни представници, обележавају двадесете и тридесете године XX века као кључно раздобље стварања препознатљиве теорије социјалне екологије. Томас и Зимел неоспорно су утицали на ауторе чикашке школе. Бурнс наглашава непозитивистички карактер чикашких истраживања двадесетих и тридесетих година и на основу опсежне литературе доказује како усмереност на емпиријско истраживање и одбацивање „апстрактних теорија“ наглашава разлику коју квалитативна усмереност подацима исказују према уобичајеном, позитивистичком значењу емпирицизма и бихевиоризма у социологији.

Три димензије чикашке социологије стварају њен заштитни знак: теорија „хумане екологије“ и социјалних односа, теорија социјалне дезорганизације и методолошки, квалитативни „повратак подацима“. Чикашки аутори су приступили друштву утврђујући односе просторног и социјалног, упоређујући друштвене процесе са сличним процесима у биљном и животињском свету. Чикашка методологија названа је квалитативном, јер пресудним сматра квалитативни увид у стварност.

Са социолошког аспекта Чикашка школа се описује као Еколошка школа, а већи значај добија током 1920-их и 1930-их. година, радовима који указују на урбану екологију и урбану социологију. Први истраживачи Чикашке школе су Нелс Андерсон, Ернест Барцес, Рут Шонл Кевин, Едвард Френклин Фрејзер, Еверт Хјуз, Родерик Д. Мекензи, Џорџ Херберт Мид, Роберт Езра Парк, Волтер Ц. Рикле, Едвин Сатерленд, Томас, Фредерик Трашер, Луис Вирт, Флоријан Знаниецки.

Чикашка школа је најпознатија по својој урбаној социологији. Фокусирана је на људско понашање које је одређено друштвеном структуром и физичким факторима средине, а не генетским и личним карактеристикама, као и на то да је природно окружење које насељава заједница главни фактор у обликовању људског понашања, а град (урбана средина) функционише као микрокосмос (Park E. R., 1928). По аналогiji, појединац се рађа, расте, сазрева, и умире, али заједнице којој појединац припада

наставља да расте. Чланови школе су узели град Чикаго као предмет свог истраживања, тражећи доказе да ли су урбанизација (Wirth L., 1938), и повећање друштвене покретљивости узроци савремене социјалне проблематике. Првобитно, Чикаго је био чист мали градић. До 1860. године имао је око 10000 становника. Затим се десила демографска експлозија од 1871⁴. до 1910. године када је премашио два милиона становника. Брз пораст становника десио се због прилива имиграната. Производ тога је бескућништво (Park E. R., 1928), лоши стамбени услови, и лоши услови рада засновани на ниским платама и прековременом раду, велико загађење животне средине, ширење урбаних подручја итд.

Парк је централна фигура чикашке школе урбане социологије. Имплицитна претпоставка многих социолошких истраживања у Чикагу је да просторна *околина* или *енвиронмент*, врши стимулативно или нестимулативно деловање на појединца. Околина се узима као узрочни елемент у постављању односа између хабитата и човека (Čaldarović O., 1985). Критика живота у великом граду, потрага за малом „community“ (заједницом) присутна је у готово свим истраживањима у Чикагу. На Парка и његова дела утицали су немачка филозофска и социолошка традиција, па су преко њега пренесене у америчку социологију. Осим Парсонса, Мертона и других, америчка социологија се и данас углавном позива на Вебера и Диркема (Čaldarović O., 1985). Велики утицај на Парка имао је и Зимелов прослављени есеј „Metropolis and the Mental Life“ из 1903. године чије је многе тврдње Парк додатно разложио и прихватио у свом раду. Парк је био Зимелов студент, па одатле повезаност европских учења и учења чикашке школе.

За Парка је град „стање свести и духа, али истовремено и географска, еколошка јединица и концентрација људи, али и природно станиште цивилизованог човека“ (Park E. R., 1967). Град се, по њему, као специфично организован простор – организам - може схватити као да делује на човека. Из тога следе све, посебно оне негативне, последице урбаног утицаја на појединца који се покушава снаћи у тако уређеном простору. „Град није само физички механизам и вештачка конструкција. Он је укључен у виталне процесе људи који га стварају и чине, јер је производ природе, а посебно људске природе“ (Park E. R., 1967). На основу тога нам се још са чикашком школом намеће тај живописни однос града и човека (простора и човека), тј. однос места или насеља становања било ког типа са појединцем као живом јединком која у њему стално делује. То деловање је у пос-

---

⁴ 1971. године Чикаго је задесио велики пожар у којем је уништен већи део старог дела града са трошним кућама. Од тада почиње права како грађевинска, тако и економска и демографска експлозија града. Чикаго је постао трговачки, железничко-транспортни центар северноамеричког континента.

ЧИКАШКА ШКОЛА СОЦИЈАЛНЕ ЕКОЛОГИЈЕ

ледњих неколико деценија имало своје добре и лоше стране, али се данас више него икад враћамо на стару и можда недовољно схваћену идеју међуодноса двеју страна – *простора и човека*. Након неадекватних решења тражених у сталном прогресу и развоју друштва, а тиме и градова, заборавиле су се неке основне људске вредности у корист техничких и технолошких. Почетком XX века град је био живо подручје проучавања и анализирања друштвених промена, а данас је то још и више. Због тога је Паркова теорија актуална и данас. „*Град, укратко, показује прекомерно и добро и лоше у људској природи. Чињеница је, можда, више него ишта друго, да је град лабораторија или клиника у којем се људска природа и друштвени процеси могу успешно проучавати*“ (Park E. R., 1967).

Социјална екологија је из чикашке школе изашла као наука о развоју и функционисању друштвених заједница, друштвених структура и института у условима деловања на њихову активност еколошких фактора антрополошког карактера који доводе до социјално-еколошке напетости и сукоба, а такође и наука о механизмима њиховог смањења или решавања, о законитостима друштвених деловања и масовног понашања у условима социјално-еколошке напетости, или сукоба у позадини испољавања еколошке кризе. Теорија социјалне екологије коју су још двадесетих година XX века поставили Р. Парк, Е Берцес и остали теоретичари Чикашке школе добила је статус посебне дисциплине 1992. године када је при Међународној социолошкој асоцијацији створен истраживачки институт „Средина и друштво“.

Даљи развој социјалне екологије код домаћих и страних аутора

Концепцију социјалне екологије поред следбеника чикашке школе прихватили су многи мислиоци тог доба, али и модерног доба. У домаћој литератури наилазимо на поменути концепцију социјалне екологије, данас код Марковића Д., Љешевића М., Грчића М., Милинчића М., и других. Могло би се рећи да је ту мисао на млађе ауторе пренео Јован Цвијић својим антропогеографским учењима о односу човека и природе. Милинчић М. и у својим радовима пише о социоеколошким проблемима постмодерног друштва. Ради се о механизмима саморегулације система друштво – животна средина, али и потенцијалу деловања животне средине на демографске карактеристике популације – наталитет, морталитет, миграције и друго.

У развоју стране и домаће социјалне екологије јасно се прате следећи правци: Социологија човека и социологија града чију су основу у двадесетим годинама XX века, као што је већ речено, чинила истраживања Чикашке школе о просторно-временском међусобном односу човека и средине (Р. Парк, Е. Берцес, Р. Мекензи, А. Хоули, Г. Теодорсон). Творци

Чикашке школе су тумачили град као жив организам чије су фазе младост, зрелост и старење. Под утицајем урбанизације популарне су постале идеје „вртни град“ (Е. Хауард, В. Межујев, А. Дикански). Под утицајем система „зеленог социјалистичког града“ градили су се совјетски индустријски градови, вршила се реконструкција Москве.

Према Милинчић М., шездесетих и седамдесетих година XX века популаран постаје модел системске динамике Џ. Форестера који је демонстрирао везу градских и макроекономских процеса. Настаје концепција „еколошког комплекса“ (слика 1) у току које се проучавају међусобни односи између становништва, социјалне организације, технологије и средине (Милинчић М., 2001). Екологија града је поставила темељ развоју регионалне еколошке социологије.

Затим, теоријска основа за развој социјалне екологије постаје „нови еколошки модел“ који су развијали како страни, тако и домаћи социолози: Р. Данлоп, В. Котон, Л. Милбрес, О. Јањицки. Његова кључна проблематика су глобалне промене средине и њихова социокултурна интерпретација. Милинчић М., истиче да целокупан материјални свет чине две основне, узјамно повезане категорије: природа и људско друштво (Милинчић М., 1995). Он фиксира неодвојиву зависност човека и социјалних система од биосфере. Главни постулат је „људи, иако поседују изузетна својства (култура, технологија) и даље су једно од многих живих бића која су међусобно зависна и укључена у глобални екосистем, биосферу; човекова делатност уплетена је у сложenu мрежу узрочно-последичних и повратних веза природне основе; друштво живи у крајњој бифизичкој средини која ставља озбиљна ограничења на његову активност; јединственост човека као културног бића не поништава законе биосфере (Милинчић М., 1995).

Анализа савремених социјално-еколошких концепција које су представљене на Западу сведочи о настајању синтетичких теорија. У њиховој основи је концепција друштва ризика коју су представили западнонемачки социолог Улрих Бек и амерички научник Ентони Гиденс. Концепција је представљена у оквиру концепције модернизације, а друштво ризика се посматра као процес развоја индустријског друштва, етапа „рефлексивне модернизације“ (Бек) или „високе модерне“ (Гиденс).

Последњих година та концепција је добила назив ризик – рефлексивне и представља водећи правац у америчкој и европској социологији. Истражује се реакција друштва на производњу и ширење социјално-еколошких ризика који настају током социјалних, економских, техногених промена. Велику улогу у развоју методолошких основа еколошке социологије одиграло је учешће руских научника у међународном истраживању које је спроводио Међународни Институт Џорџа Гелопла (Принстон, САД) „Здравље планете“ које је први пут омогућило да обични грађани у целом

ЧИКАШКА ШКОЛА СОЦИЈАЛНЕ ЕКОЛОГИЈЕ

свету изразе своје мишљење по питањима екологије и економског развоја (Ситаров В. А., Пустовойтов В. В., 2000).

Закључак

Представници чикашке школе тежили су да развију методе истраживања друштвених заједница у урбаним срединама, а затим и да промене усмеравање урбаног планирања и социјалног деловања. Они признају да урбана експанзија није случајана, већ је сасвим снажно контролисана на нивоу заједнице. Чикаго је постао лабораторија у којој су социолози покушали да примене своје теорије града. Поред свега тога јавила се социјална дезорганизација, тј. квар у механизму друштвене контроле, што је изазвало бројне друштвене конфликте. Јавиле су се криминалне деликвентне групе, али и бројни социоеколошки проблеми. Чикашка школа је развијала симболички интеракционистички приступ, и фокусирана је на људско понашање које је према њиховом схватању одређено друштвеном структуром и физичким факторима средине, а не генетским и личним карактеристикама појединца. Биолози и антрополози су прихватили теорију еволуције и приказали како се животиње прилагођавају условима животне средине. Роберт Езра Парк и Ернест В. Берцес (1925) развили су теорију урбане екологије која предлаже да градови треба да функционишу као природа, где се све регулише принципима Дарвинове теорије еволуције, односно конкуренције, тј. да се град посматра као један екосистем. Када се град формира и расте, људи и њихове активности треба да су концентрисане у одређеној области. Постепено, централни делови постају веома насељени, тако да се морала десити дисперзија људи и њихових активности од централних градских језгара до периферних. Заузимање нових земљишних површина доводи до другачије поделе урбаног подручја, а природа осећа еколошке притиске. Све је мање „природних подручја“, или зона у којима људи деле сличне друштвене карактеристике. Како нека зона постане просперитетнија тј. „пожељана“, људи мигрирају у те зоне. Парк и Берцес то називају „сукцесијом“. И на микро и макро нивоу, друштво је мислило да ради као суперорганизам, где се стално дешавају велике промене.

Литература

- Amery, C. (1985). *Die ökologische Chance. Das Ende der Vorsehung. Natur als Politik.* München
- Atkinson, A. (1991). *Principles of Political Ecology*, Belhaven Press, London.
- Blaikie Branković S. (1989). *O razlozima čovekovog sukoba sa prirodom.* Ekologija i kriza, Polja, Novi Sad

- Bookchin M., (1993). "What is Social Ecology" Environmental Philosophy: From Animal Rights to Radical Ecology.
- Bulmer M., (1984).: *The Chicago School of Sociology: Institutionalization, Diversity, and the Rise of Sociological Research*. Chicago: University of Chicago Press
- Burgess, E., Bogue D. J. (1967).: eds. *Urban Sociology*. Chicago: University of Chicago Press
- Burgess, Ernest and Donald J. Bogue, eds. *Contributions to Urban Sociology*. Chicago: University of Chicago Press, 1964.
- Burns, T.,(1996). "The Theoretical Underpinnings of Chicago Sociology in the 1920s and 30s." *Sociological Review*. 44. 474-494.
- Cifić I., (1989).. *Socijalna ekologija*. Globus. Zagreb
- Cvijić J. (1922). *Balkansko poluostrvo i južne slovenske zemlje*. Beograd;
- Čaldarović O. (1985). *Teritorijalizacija etniciteta i problemi socijalne integracije*. Pogledi, Split, no.2
- Čaldarović O., (1987). *Suvremeno društvo i urbanizacija*. Zagreb: Školska knjiga
- Čaldarović O., (1985). *Urbana sociologija - socijalna teorija i urbano pitanje*. Zagreb: Globus
- Drengson A., (1999). *Ecophilosophy, Ecosophy and the Deep Ecology Movement*. An Overview (www.ecospherics.net/pages/DrengEcophil.html). [An earlier version of this article appeared in *The Trumpeter: Journal of Ecosophy*, 14 (3), p 110-111.
- Enzensberger H. M., (1974). *A Critique of Political Ecology*. *New Left Review* 84: 3-31.
- Frazier, E. F. (1968). *Pp. 553-554 in International Encyclopedia of the Social Sciences*. Vol. 5. Edited by David L. Sills. New York: Macmillan and Free Press
- Frolov I. T.,(1985). *Socijalizam i globalni problem civilizacije*. Komunist, Beograd
- Гирусов Э. В., (1998). *Основы социальной экологии*. Москва.
- Goldblatt D., (1996). *Social Theory and the Environment*
- Gorz A., (1982). *Ekologija i politika*. Prosveta. Beograd
- Грчић М., (1990). Геопросторне науке и њихов однос према геоекологији. Посебно издање СГД Екологија и географија у решавању проблема животне средине. Београд
- Грчић М., (2000). *Политичка географија*. Београд. Географски факултет
- Грчић М., (2004). *Гносеолошки модел антропогеографије према концепцији Јована Цвијића и његова научна актуелност*. Демографија. № 1. Београд
- Грчић М., (2008). *Становништво као демографски систем*. Демографија. Књига 5. Географски факултет. Београд
- Griffore, R. & Phenice, L. (2001). *The language of human ecology*. Dubuque, Iowa: Kendall/Hunt Publishing Co.
- Hannigan J., (1995). *Environmental Sociology: A Social Constructionist Perspective*.
- Hawley, A. (1944). *Ecology and human ecology*. *Social Forces*, 22, 399-405.
- Hawley, A. (1950). *Human ecology: A theory of community structure*. New York: Ronald Press Co.
- Камерилова Г. С., (1997). *Экология города: урбоэкология*. Москва.
- LaRossa, W. Schumm, & Durkheim, E. (1933). *The division of labor in society*. Translated by G. Simpson. Glencoe, Ill.: Free Press.

ЧИКАШКА ШКОЛА СОЦИЈАЛНЕ ЕКОЛОГИЈЕ

- Lundberg, G. A., Read B., and Nels A. (1929). *Trends in American Sociology*. New York: Harper & Brothers
- Лосев А. В., Провадкин Г. Г. (1998). *Социальная экология*. Москва.
- Мамедов Н. М. (1996). *Культура, экология, образование*. Москва.
- Marković D. Ž. (1991). *Socijalna ekologija*. Zavod za udzbenike i nastavna sredstva, Beograd
- Martell L. (1994). *Ecology and Society*.
- Matthews, Fred H. (1977). *Quest for an American Sociology: Robert E. Park and the Chicago School*. Montreal: McGill-Queen's University Press,
- McKenzie, R. D. (1924). *The Ecological Approach to the Study of the Human Community*. American Journal of Sociology 30, 287-301.
- Mill, J. S. (1910). *Utilitarianism, Liberty and Representative Government*. London, J. M. Dent & Sons.
- Милинчић, М. (1995). *Животна средина као детерминанта политичко – географских и геополитичких процеса у Србији*. Магистарска теза. Географски факултет. Београд
- Милинчић, М. (2009). *Изворишта површинских вода Србије – еколошка ограничења и ревитализација насеља*, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд
- Milinić, M., Ratkaj I., Pecelj, M. (2007). *Osnovna obeležja geoprostora i stanje životne sredine – okvir održivog razvoja Srbije*. Prvi kongres srpskih geografa, Zbornik radova (1), SGD, Beograd
- Milinić, M., Šabić, D. (2009). *Geoekološke determinante ekonomske bezbednosti*, Zbornik radova knj. 6, *Bezbednost u postmodernom ambijentu*, ed. Slobodan Nešković, Beograd, CESNA-B
- Milinić M. (2001). *Srbija - geopolitika životne sredine*, naučna monografija, SGD, Beograd
- Mitić, G. (1987). *Ekologija i socioloija*. CMU, Beograd
- Naess, A. (1973). *The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movement*. A Summary. Inquiry 16, 95–100.
- Park E. R. (1928). *Human Migration and the Marginal Man*. AJS
- Park, R. (1952). *Human Communities: The City and Human Ecology*. Glencoe, Ill: Free Press
- Park, R., Burgess E. (1921). *Introduction to the Science of Sociology*. Chicago: University of Chicago Press
- Park, R., Burgess E., McKenzie R. (1925). *The City*. Chicago: University of Chicago Press
- Smerčnik, T., (2002). *Socijalna ekologija. Osnovne teme i teorijske perspective*. Hrestomatija. Fakultet civilne odbrane. Beograd.
- Shove E. (1994). *Social Theory and Global Environment*
- Shonle R.C. (1983). *The Chicago School of Sociology 1918-1933*. *Urban Life* 11, 407-420
- Sosunova, I.A. (2009).: *Pressing social ecology and ecosociology problems*. Course of lectures – M.: NIA-Priroda, 173 pp.
- Sutton, M. Q., Anderson E.N. (2004).: *Introduction to Cultural Ecology*. CA: Altamira.

Љилјана Лазаревић

- Thomas, W. I. & Znaniecki, F. (1918-20). *The Polish Peasant in Europe and America*. Chicago: University of Chicago Press.
- Tonnies, F. (1940). *Fundamental concepts of sociology* (Gemeinschaft und gesellschaft). Translated and supplemented by C.P. Loomis. New York: American Book Company.
- Vayda, A. P., Walters, B. (1999). *Against Political Ecology*. Human Ecology 21(1): Bookchin M., (1980). *Toward an Ecological Society*. Montreal, Black Rose Books.
- Vayda, P. A., Walters, B. B., (1999).: *Against Political Ecology, Human Ecology*. An Interdisciplinarz Journal, v. 27.
- Vogel, S. (1996). *Against Nature: The Concept of Nature in Critical Theory*. Albany, NY, State University of New York Press.
- Wirth, L. (1938). *Urbanism as a Way of Life: The City and Contemporary Civilization*. American Journal of Sociology 44,1-24.
- Ситаров, В. А., Пустовойтов В. В. (2000). *Социальная экология: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. Заведений*. Академия. Москва
- Соломина, С.Н. (1982). *Взаимодействие общества и природы*. Мысль. Москва.

Ljiljana Lazarević

THE CHICAGO SCHOOL OF SOCIAL ECOLOGY

Summery

Representatives of the Chicago School tended to develop methods of community surveys in urban areas, and then change the direction of urban planning and social action. They recognize that urban expansion is not random, but is very strongly controlled at the community level. Chicago has become a laboratory in which sociologists have attempted to apply his theory of the city. Apart from that there was a social disorganization, defect in the mechanism of social control, which caused numerous social conflicts. Reported criminal delinquent groups, and many socioecological problems. The Chicago School has developed a symbolic interactionist approach, and focuses on human behavior is determined by their understanding of social structure and physical environmental factors rather than genetic and personal characteristics of the individual. Biologists and anthropologists have accepted the theory of evolution and show how animals adapt to environmental conditions. Robert Ezra Park and Ernest V. Burgess (1925) developed a theory of urban ecology, which suggests that cities need to function as nature, where everything is regulated by the principles of Darwin's theory of evolution or competition, that the city viewed as an ecosystem. When a city is formed and grows, people and their activities should be concentrated in specific areas. Gradually, the central parts become very populated, so it had to happen dispersion of people and their activities from the central city core to the periphery. Taking a new land surface leads to different divisions of urban areas, and nature of environmental pressures felt. There is less "natural areas" or zones where people share similar social characteristics. How does a region become more prosperous, ie. "Desirable", people migrate to these areas. Park and Burgess that called "succession". And at the micro and macro level, society is thought to act as a super organism, where major changes constantly.